

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

HUMANISME VOOR JONGE MENSEN

Heeft het humanisme jonge mensen iets te bieden? Dat is de vraag waar ik over wil praten. Men is al gauw geneigd te zeggen: Och, daar heeft de jeugd geen belangstelling voor. Sommigen denken daarbij dan dat dit aan het humanisme ligt: ze vinden dat het de jongeren niet aanspreekt omdat het iets voor ouderen is, misschien wel omdat het verouderd is. Anderen zijn eerder geneigd het aan de jeugd te wijten.

De jeugd van tegenwoordig heeft geen belangstelling voor zulke dingen, heet het dan. Maar ze hebben het beiden mis. Het humanisme is niet verouderd en de jeugd heeft er wel belangstelling voor. Dat blijkt eenvoudig in de praktijk. Een tijdje terug hadden we een voorlichtingsavond voor a.s. dienstplichtigen. Ze vonden het wel belangwekkend wat we over de dienst hadden te vertellen. Maar hun echte belangstelling kwam tot uiting in de vraag: Wat is nu eigenlijk humanisme? Daarover wilden ze graag een gespreksgroep vormen. Het is met de jeugd net als met de anderen. Het is onzin om te spreken over „de” jeugd en „de” ouderen. Er zijn hele grote verschillen onder de ouderen en er zijn ook hele grote verschillen onder de jeugd. Onder beide groepen vindt men evenwichtigen en onevenwichtigen, onverschilligen en belangstellenden, ja-zeggers en neen-zeggers. Als men goed kijkt en luistert is het verschil tussen ouderen en jongeren helemaal niet zo groot. Men vindt onder hen dezelfde schakeringen, dezelfde voorkeuren en afkeren, dezelfde onrust, dezelfde twijfels en dezelfde verlangens. Daarom heeft het geen enkele zin om kleinerend te spreken over „de jeugd van tegenwoordig”. Er is geen reden om aan te nemen dat ze wezenlijk anders is dan „de ouderen van tegenwoordig”. Maar dat betekent ook dat het dwaas is om de jeugd te verheerlijken, alsof zij iets bezit — behalve dan juist de jeugd, maar dat gaat gauw over — dat de ouderen niet bezitten. Juist omdat ouderen en jongeren zoveel gemeen hebben tegenwoordig, weten we soms niet goed raad met de jeugd. En dat uit zich

vaak in een blinde verering voor al wat jong is.

Ik heb al eens meer gezegd: het probleem van de jeugd is in deze tijd vooral het probleem van de ouderen. Zij weten niet goed raad met het ouderworden; ze twijfelen aan hun eigen verworvenheden; ze kunnen zich niet verzoenen met de dood. Daarom leveren ze geen tegenspel aan de jongeren. En toch is dat het eerste waarop jongeren recht hebben en waaraan ze behoefte hebben, tegenspel. Geen tegenwerking, noch waanwijze betweterij, maar tegenspel dat ze de gelegenheid geeft hun krachten te meten en volwassen te worden. Juist daardoor geven ze te kennen dat we ze in wezen gelijkwaardig achten en ze noch verheerlijken, noch verguizen. Maar daarvoor is nodig dat we zelf onze plaats gevonden hebben in de opvolging van de generaties. We moeten ons zelf verzoend hebben met het kortstondig leven, waarin we iets van onszelf hebben verworven, waarin we wat menselijkheid geschonken hebben en ontvangen, waarvan we de beloften en de ontmoedigingen hebben ervaren, maar ook de verrijking en de verrukking; en waarin we tenslotte onderduiken als onze loop volbracht is.

Het leven is geen paradijs; het hoeft ook geen hel te zijn. Wij kunnen het leefbaar maken. Dat is onze boodschap aan de jongeren. Dezer dagen had ik toevallig een gesprekje met een zestienjarige jongen. Hij had onvoorzichtig gereden met een bromfiets en wilde niet toegeven dat dat verkeerd was. Je redde je altijd wel uit de nesten meende hij. Maar hij kon niet ontkennen, dat de kans op een ongeluk — toch altijd al groot in het moderne verkeer — op die manier toenam. En dan gaat het niet alleen om jezelf, maar ook om anderen. De waarschijnlijkheid is zelfs groot dat juist een ander van een ongeluk de dupe wordt. Misschien zijn de doden nog het beste af. De fantasie moet te hulp komen om je voor te stellen wat voor afschuwelijke verminingen mogelijk zijn; wat voor leed veroorzaakt kan worden, persoonlijk, in een gezin, maatschappelijk. Het schort in het verkeer

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 12 april 1964

en in het leven niet zozeer aan menselijkheid als wel aan fantasie... En toen zei de jongen waarover ik het heb, heel karakteristiek: Maar als je op zo'n bromfiets zit en je kan er hard en onbezorgd mee rijden, dan voel je je als het ware een koning! En mijn antwoord is: Het is juist de kunst je een koning te voelen als je op een slof en een schoen met geraffelde kleren door de straten gaat.

Dat is geloof ik de kern van de kwestie, voor jongeren en ouderen: Hoe kunnen gewone mensen zich voelen als koningen? Dat is allereerst een zaak van versterking van het eigen ik-gevoel: beseffen dat wat je bent niet afhangt van succes of erkenning. Maar hoe leer je dat beseffen? Allereerst doordat ouderen ons ernstig nemen en tegenspel geven. Drill en tucht helpen daarvoor evenmin als teugelloosheid. Beide verzwakken de persoonlijkheid. Maar voor het persoon-worden is ook inzicht vereist in de menselijke positie.

Hier komt de vraag aan de orde wat het humanisme voor jonge mensen betekenen kan. Het gaat daarbij natuurlijk niet om een speciaal humanisme voor jongeren, maar om datgene in het humanisme, dat jongeren vooral aanspreekt. Dat is niet zozeer het praktische werk en de geestelijke verzorging. Die veronderstellen de ervaring van een stuk levensontmoediging, schuld en tekort, waarvan de jongere in het algemeen nog weinig besef heeft. Hij kent wel de ontmoediging en de nederlaag, maar hij ziet ze nog geheel als voorlopig. Later zal alles anders worden. Wat de jongere voorlopig van het humanisme verlangt is inzicht in de plaats van de mens in de wereld. Welk inzicht kunnen we hun bieden?

De mensen duiken tezamen op in een voorschijns ondoorzichtige, zinloze wereld. Tezamen, want als afstammelingen van groepsdieren zijn ze op elkaar aangewezen; niet alleen praktisch omdat ze elkaar in het leven nodig hebben, maar ook psychisch: zowel in hun denken als hun gevoelsleven is de ander onmisbaar, hoezeer hij ons soms ook ergeren en treiteren kan (en wij hem). Zo duiken zij op als een schakel in een eindeloze keten van soorten en generaties, erfgenamen van honderden miljoenen jaren van ontwikkeling naar grotere zelfstandigheid. Men kan dat erfdeel afwijzen, maar als men het aanvaardt, is het de vraag hoe aan een schijnbaar zinloos bestaan zin verleend kan worden. Dat blijkt alleen te kunnen, doordat de mens zichzelf ontplooit, afgestemd op medemenselijkheid waarmee hij mens is. De medemenselijkheid is de maatstaf van ons doen en laten en verleent er tegelijk zin aan. Dat is iets wat men een ander niet aan kan praten, maar wat men alleen ervaren kan. Maar dat vergt geduld en toewijding. Wie wat bereiken wil in de sport of de muziek of zoiets, moet zich langdurig trainen en zich veel ontfangen. De geschiedenis van een Sjoukje Dijkstra bijvoorbeeld leert ons wat er nodig is om het hoogste te bereiken in de sport. Hoe zou het in het leven anders zijn?

april morgen

Nu zwelt der morgen melken sfeer
aan 't mat verschiet;

als appelbloesem glanst het meer
in 't zilveren riet.

Het dal droomt in een sneeuwen web,
bruidswit getooid,
waardoor de specht met vuren sneb
robijnen strooit.

Fonkelend rijst het zonnewiel
de luchten gloren...

Nachtblauwe vogel van mijn ziel
geef u verloren:

verdrink in lente's diep azuur
sterf aan dit zielsverrukkend uur
en word herboren!

Truus Gerhardt

Wie iets van het leven wil maken moet er zich met geduld en toewijding aan geven, alles hopen, niets verwach-

tend.
Humanisme is de overtuiging, die niet alleen menselijkheid tracht hoog te houden, ondanks alles wat die menselijkheid bedreigt, maar die zich ook op die menselijkheid baseert. Het tracht met menselijke vermogens de vragen van het menszijn op te lossen, daarbij maakt het gebruik van alle kennis en inzicht die de wetenschappen kunnen verschaffen, het stelt zich open voor de ervaring en de bezieling van kunst en cultuur, en het laat zich leiden door de gedachte van zelfontplooiing in medemenselijkheid. Op die manier poogt het begrip te verschaffen in de vragen van liefde en seksualiteit, werk en samenleving, enkeling en groep. Het blijkt dat zich aan de humanistische uitgangspunten een richtsnoer laat ontleen voor de praktische vormgeving van het leven, zodat dit leven de moeite waard wordt. Men moet zich dat niet voorstellen als een soort receptenboek, dat men maar hoeft op te slaan om te weten wat men doen en laten moet. Ieder moet van geval tot geval zijn eigen beslissingen nemen. Maar juist het feit dat mensen op elkaar aangewezen zijn, maakt dat men er ook gezamenlijk over denken kan. Humanisme is niet alleen en zelfs niet allereerst een zaak van gelijkgerechtigheid met de kerken. Want dan is direct de vraag: Gelijkgerechtigd, waartoe? En als dan het antwoord is: Om op gelijke voet als de kerken de mensen terzijde te kunnen staan; dan volgt meteen de vraag: waarmee? Om daarop antwoord te geven moet men zijn levenswijze omlijnen en verdiepen. Daartoe dienen

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Binnenkort verschijnt:

„Essays of a Humanist“

by

Julian Huxley

U kunt dit boek tegen de prijs van f 15,— bestellen bij het „Humanistisch Verbond“, Oudegracht 152, Utrecht, giro 30.49.60.

de bezinningsbijeenkomsten en gespreksavonden, de rapporten en publicaties, die aan het humanisme concrete inhoud verlenen. Daarvoor zijn er in het Humanistisch Verbond ook allerlei groepen en groepjes, die bij elkaar komen om zich gezamenlijk bezig te houden met allerlei vragen van wereld en leven. Ook jongeren, zoals de groepen van veertig onder de veertig bijvoorbeeld. Het is uiteraard niet alleen een kwestie van praten en denken, maar ook van samen allerlei beleven, ernstig en vrolijk, cultuur en ontspanning.

Het kan natuurlijk niemands eigen verantwoordelijkheid opnemen, maar het betekent wel iets ervaren van een samenleven dat een nieuw uitzicht opent op het avontuur van het bestaan.

Want het bestaan blijft een avontuur. Niemand weet tevoren wat er van terecht zal komen. Maar het is met al zijn wisselvalligheden en zijn wanhoop, met zijn mogelijkheden en zijn vervulling een uitdaging aan het mens-zijn om er iets van te maken dat zijn zin in zichzelf draagt.

Als men jong is, is men geneigd vooruit te zien naar het grote Het, dat eenmaal komen zal. Men weet wel niet wat het inhoudt, maar men leeft in de verwachting, dat het ergens vooruit ligt. Totdat men op een moment terug gaat kijken. Dat Het is niet gekomen. Maar intussen is er iets anders gebeurd. Ons leven is verweven met dat van talloze anderen. Onze eigen mogelijkheden zijn deels tot verwerkelijking gekomen, deels ook niet — verkiezen doet verliezen. Sommigen blijven wachten op het wonder. Anderen zijn gaan beseffen dat zij op hun plaats even onmisbaar zijn als de president van Amerika. Onmisbaar, voor wat? Om het avontuur van het leven voort te zetten, omdat het een nederlaag zou zijn als we het voortijdig verloochenden. Wie zich dat eigen maken kan, gaat door het leven als een koning!

J. P. VAN PRAAG

VAKANTIEPLANNEN

De B.W.C. (Buitenwerkcommissie) van het Humanistisch Verbond organiseert in 1964:

A. Voor kinderen van 10 t/m 12 jaar:

Van 18 tot en met 25 juli een week in de Korenbloem te Elspeet.

De leiding berust bij mej. M. M. Köne-mann.

De prijs bedraagt f 49,—. Daarin is f 2,— zakgeld begrepen.

Voor verdere bijzonderheden kunt u zich wenden tot het Centraal Bureau, Oudegracht 152, Utrecht.

B. Voor jongeren van 12 t/m 15 jaar:

3 tentenkampen

1e kamp van 20-30 juli

2e kamp van 31 juli-10 aug.

3e kamp van 10 aug.-20 aug.

De prijs voor deze tentenkampen (10 dagen) bedraagt f 56,—.

Het terrein is gelegen op één van de mooiste punten op Schouwen.

Uitsluitend voor deze kampen verkregen (romantisch, zonder moderne accommodatie).

Aanmelding bij mevrouw E. Plettenberg-Sweid, Saffierstraat 76 I, Amsterdam-Z., telefoon 020-738369.

(vervolg van pag. 4)

afkomstig is van hemel en hemellichamen, maar... van onszelf. Wanneer wij zelf die draaiing meebrengen. Kant zelf formuleert zijn Copernicaanse revolutie, zoals hij deze fundering van synthetische oordelen a priori noemt, zo: „wir erkennen von den Dingen nur das a priori, was wir selbst in sie legen“. Maar deze synthetische oordelen a priori moeten betrekking hebben op datgene, waarvan ervaring mogelijk is. Gaat een oordeel daarentegen over datgene, waaromtrent enige ervaring niet mogelijk is („das Ding an Sich, de werkelijkheid op zichzelf) dan moet het worden afgewezen: het is een synthetisch oordeel a priori zonder mogelijke kennisbron, m.a.w. een dogma.

LIBBE VAN DER WAL

lezingen voor de radio

zo. 19 april VARA 9.45 uur: W. van Maanen: „Shakespeare's levensbeschouwing“.

zo. 26 april VARA 9.45 uur: W. Holtland: „Een pennestreek“.

zo. 3 mei VARA 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: nog niet bekend.

KANT

Immanuel Kant, in 1724 in Koningsbergen geboren, is in 1804 in dezelfde stad gestorven. Na de afsluiting van zijn studie in filosofie, wiskunde, theologie en fysica voorzag hij in zijn onderhoud door op te treden als huisleraar, en verwierf in 1755 de toestemming als Magister legens (zo iets als privaatdocent) colleges te geven. Hij moest in die tijd leven van wat zijn studenten hem betaalden, en dit was af en toe zo weinig, dat hij genoodzaakt was een deel van zijn bibliotheek te verkopen. In 1770 wordt hij eindelijk benoemd tot hoogleraar in de logica en de metaphysica, wat hij tot drie jaar voor zijn dood gebleven is. Men heeft hem meermalen elders een professoraat aangeboden, b.v. aan de vermaarde universiteit van Halle, waar hij veel meer zou verdienen en veel meer studenten van zijn uitzonderlijke gaven kon doen profiteren, maar Kant wijst „Gewinn und Aufsehen auf einer groszen Bühne” af. „Eine friedliche und gerade meiner Bedürfnis angemessene Situation, abwechselnd mit Arbeit. Spekulation und Umgang besetzt. . . ., ist alles, was ich gewünscht und erhalten habe”. Zo blijft Kant in zijn geliefd Koningsbergen, een stad, die hij bijzonder geschikt acht om er, ook zonder te reizen, kennis op te doen van mens en wereld. Hij laat zich vooral niet afleiden van het grote werk, dat hij juist in deze tijd onder handen heeft en waarvan hij — en juist daarom is hij zo zuinig op zich zelf — grote verwachtingen heeft. En met reden: de in 1781 verschenen „Kritik der reinen Vernunft” zal de hele wereld der filosofen in beroering brengen, en men kan zonder enige overdrijving zeggen, dat er in de filosofische literatuur geen enkel werk aan te wijzen is, dat in blijvende invloed vergeleken kan worden met dit beroemde boek van Kant. Het is niet alleen vaker met eerbied geprezen dan met zorg en begrip gelezen, het is vooral ook tot in den treure van commentaar voorzien, en er zijn ontelbaar veel boeken over geschreven. Er is een onoverzienbare Kant-litteratuur ontstaan, er zijn hele filosofen-„scholen” die zonder Kant eenvoudig niet denkbaar zijn. Terecht zegt Schiller over Kant und seine Ausleger:

„Wie doch ein einziger Reicher so viele Bettler in Nahrung
Setzt! Wenn die Könige baun, haben die
Kärner zu tun”.

De grote vraag die Kant heeft opgeworpen, luidt: *Hoe zijn synthetische oordelen a priori mogelijk?* De bedoeling van deze vraag laat zich in weinig worden uitleggen. Synthetisch staat tegenover analytisch. De analytische oordelen berusten op analyse, ontleding van het subjectbegrip. Wie weet wat een gymnasium is, kan zonder enige moeite en zonder de ervaring te raadplegen vaststellen, dat het gymnasium zes klassen telt. Hij heeft eenvoudig het begrip „gymnasium” ontleed, en daarin het kenmerk „zesklassig” gevonden. Zou hij het tegendeel beweren, dus dat het gymnasium (een zes-klassige school, waarop o.a. Latijn en Grieks wordt onderwezen) niet zes klassen heeft, dan zou dit een tegenstrijdigheid opleveren, en dus logisch onmogelijk zijn. Zegt iemand daaren-

tegen, dat het gymnasium een goede of een slechte school is, of een door weinig leerlingen bezochte school, dan zijn dit synthetische oordelen (een nieuw kenmerk wordt bij het begrip „gymnasium” gezet), het tegendeel van deze beweringen is niet logisch onmogelijk, en of deze beweringen al of niet waar zijn, dat kan nooit alleen door denken worden uitgemaakt, maar enkel door de ervaring. Maar als er nu naast de analytische oordelen en de synthetische oordelen a posteriori die berusten op ervaring, ook nog oordelen gevonden zouden worden, die niet-analytisch en dus synthetisch zijn, en tóch — niet geleverd en gerechtvaardigd kunnen zijn door de ervaring, wat dan? Dan zou in deze synthetische oordelen a priori een „gewisses Geheimnis” verborgen liggen. „Wie sinds sie möglich?”: als zij noch op de logica kunnen berusten, noch op de ervaring, waarop dan wel? Belangwekkend wordt deze vraag pas, als eerst is komen vast te staan, dat er dergelijke synthetische oordelen a priori zijn. En hieromtrent zegt Kant, dat er in alle wetenschappen apriorische elementen voorkomen, d.w.z. elementen die onafhankelijk zijn van de ervaring. Ervaring kan mij nooit meer leren dan dat tot dusver onder die en die omstandigheden dit of dat gebeurd is. Maar bij het formuleren van elke natuurwet spreek ik mij niet alleen uit over het verleden, maar ook over de toekomst: elke keer dat die en die omstandigheden zich herhalen zal dit of dat weer gebeuren. Wie over een oorzaak spreekt, zegt ook daarmee meer dan de ervaring hem kan hebben geleerd: een oorzaak *als* oorzaak waarnemen is principieel onmogelijk. En ook wie een zedelijk oordeel uitspreekt, overschrijdt daarmee de ervaring: ervaring kan hem wel leren, hoe iets is, maar niet, dat het zo behoort te zijn of goed is.

En nu de geheimzinnige bron voor deze apriorische elementen in onze kennis. Kant onderscheidt in ons waarnemen en denken vorm en inhoud. Als ik een kleurgewaardiging heb, dan is de bepaalde roodnuance die ik zie, de waarnemingsinhoud; hoe die inhoud is, hangt af van de werkelijkheid die op mijn waarnemingsvermogen inwerkt. Maar dat ik kleuren zie, dat is te danken aan de inrichting van de waarnemende geest, waardoor al mijn waarnemingen gegoten worden in bepaalde waarnemingsvormen. Zo is de ontkenning een denkvorm, en zijn volgens Kant ruimte en tijd de vormen waarin ons waarnemen en ons beleven zich voltrekt. Deze formele elementen, door de menselijke geest in onze kennis gelegd, kunnen daarin nooit ontbreken, en daaromtrent kan ik dus zeker zijn zonder dat ik de ervaring behoeft te raadplegen. Kants Copernicaanse vergelijking licht dit toe: in 24 uur zien wij de hemel met alle hemellichamen om ons heen draaien. Wanneer zal omtrent deze beweging „apriorisch” weten mogelijk zijn, zodat wij kunnen zeggen: alles wat wij ooit zullen kunnen waarnemen, moet noodzakelijk zo draaien? Wanneer het feit, dat wij alles zien draaien, niet

(vervolg zie pag. 3)